

GEOGRAFIJA OBMEJNOSTI: DA ALI NE?

Milan Bufon *

Prvine sodobnega vrednotenja obmejnne problematike

V pričujočem sestavku bomo poskusili nakazati nekaj temeljnih elementov in tudi nekaj problemov v zvezi z geografskim konceptom obmejnosti v okviru novejšega razvoja teoretičnih in metodoloških izhodišč za proučevanje te problematike, tako v Sloveniji kot v svetu. Vzrok, da se je slovenska geografija že zgodaj vključila v ta znanstveno-raziskovalni tok, gre iskati zlasti v razvojnem konceptu tedanje mlade slovenske socialne geografije, ki je videla v tem raziskovalnem področju priliko ne le za uveljavljanje sodobnih nazorov o obmejnosti problematiki na Slovenskem, ampak tudi za aplikacijo svojih raziskovalnih metod pri ugotavljanju specifičnih lastnosti nekaterih slovenskih obmejnih območij. Komparativna analiza teh območij je pripomogla k doprinosu izvornih elementov v tedanji mednarodni raziskovalni praksi. Lahko bi celo rekli, da je socialna geografija obmejnosti tisto geografsko raziskovalno področje, s katerim je slovenska geografija dosegla morda še največ pri svoji mednarodni afirmaciji in postala tako vsaj soudeleženka, če že ne sooblikovalka sodobnih geografskih raziskovalnih naporov na tem področju. Prav gotovo pa bo treba še marsikaj postoriti, da bo ta soudeležnost v prihodnje še eksplicitnejša, zlasti v odnosu do v svetu prevladujočega anglo-ameriškega jezikovno-znanstvenega okolja.

* *Mag., dipl. geogr., Slovenski raziskovalni inštitut, Via Carducci 8, 34122, Trst, Italija*

Številne objave v strokovnih revijah, številne monografije in simpoziji na to temo v mednarodnem merilu so nesporen dokaz naraščajočega interesa do problematike, ki je imela doslej bolj "drugorazredni" značaj. Živahna dejavnost na tem področju je prav gotovo izraz sodobnih mednarodnih odnosov, političnih sprememb ter integracijskih, a tudi dezintegracijskih procesov med in znotraj državnih sistemov, izraža pa obenem določene premike pri tradicionalni delitvi dela med znanstvenimi disciplinami. V obmejnih prostorih prihaja do plodnih stikov med raziskovalci sosednjih dežel, ki se ne omejujejo zgolj na izmenjavo informacij, ampak omogočajo že načrtovanje skupnih raziskovalnih projektov, pogosto celo interdisciplinarne narave. Očitno je, da lahko le tak pristop celoviteje osvetluje kompleksnost obmejnega prostora, ki ga lahko neredko spričo visoke stopnje medsebojne povezanosti, komplementarnosti in integriranosti upravičeno opredeljujemo s terminom "obmejna regija". Take regije pa omogočajo novo sintezo ne le v geografiji, ampak tudi med geografijo in drugimi znanstvenimi disciplinami na družboslovnem in humanističnem področju. Premagovanje statičnega koncepta meje kot kulturnega in političnega "limesa" se seveda ne ujema povsem s tem, kar je bilo v 19. stoletju opredeljeno kot "moderna državotvornost" in je zlasti v Evropi s svojo zaprto nacionalistično politiko povzročala v prvi polovici tega stoletja (marsikje pa še danes), nemalo političnih konfliktov in družbenih tragedij. Zato je sodobna, integrativno usmerjena geografija obmejnosti, ne glede na dejstvo, da nastopa z ozirom na ustaljene aspekte njenega znanstvenega interesa izmenično z oznako "kulturne", "socialne" ali "politične" geografije, v svojem bistvu pravzaprav "humana" geografija v polnem pomenu besede.

Razveseljivo je, da je sodobna slovenska geografija obmejnosti že ob svojem nastanku v začetku sedemdesetih let med prvimi poudarjala ta aspekt in v ospredje svojega zanimanja postavljala ob meji živeče socialne grupe in njihove probleme. Vse bolj očitno je namreč, da temelji integriran razvoj obmejnega prostora slejkoprej na trajnem in intenzivnem prekomejnem sodelovanju in povezovanju obmejnega prebivalstva. V nasprotju s takim konceptom je mnenje, da je potrebno v obmejnih območjih stimulirati predvsem tehnične, na infrastrukturni in makroekonomski sektor omejene posege. Ker se taki posegi sprejemajo in izvajajo

v centrih, ni pričakovati, da bi lahko učinkoviteje odpravljali periferni značaj obmejnih območij, ki jih le v posameznih mejnih točkah sekajo med centri potekajoči prometni koridorji. Na ta način si obmejni prostor delita dva različna in slabo usklajena sistema, ki svojim obmejnimi območjem priznavata kvečjemu le vlogo perifernih podsistemov. Razumljivo je, da so v takih razmerah "drobni" prekomejni stiki na mikroekonomskem, socialnem in kulturnem področju med prebivalstvom v obmejnem prostoru za centre bolj negativen kot pozitiven pojav, saj se ne podrejajo "enotnemu" standardnemu organizacijskemu modelu posameznih sistemov.

V obdobju politične decentralizacije in prekomejne integracije, ki se uveljavlja v okviru evropske skupne politike, pa postajajo prav te drobne, a goste prekomejne transakcije veliko pomembnejše kot v preteklosti. Značilno je, da izvirajo tovrstne transakcije iz prostorske mobilnosti obmejnega prebivalstva pri zadovoljevanju svojih dnevnih potreb po oskrbi, delu, preživljanju prostega časa in celo izobraževanju, a tudi po vzdrževanju tistih kulturnih vezi, ki so mnogokrat antecedentne samemu pojavu meje. Obstoj teh vezi je seveda izraz obstoja nekega enotnega kulturnega prostora, katerega časovna persistenca je očitno v nasprotju s sistemsko-političnimi spremembami. Zato je razumljivo, da se obmejno prebivalstvo mnogokje, zlasti v tistih območjih, kjer so politične meje sorazmerno nove, vede skoraj tako, kakor da teh meja ne bi bilo. Ta način persistentnega prostorskega in družbenega vedenja opredeljujemo s "teritorialnostjo" in je seveda značilen ne le za obmejne prostore, ampak za vse tiste ustaljene historične regije, ki jih je v preteklosti označevala dolgotrajna stabilnost v notranjem in zunanem političnem pogledu. Med najbolj izrazite razpoznavne elemente teh regij sodi vsekakor njihova kulturna specifičnost in dediščina, ki tako značilno opredeljujeta prostor, da ga lahko označujemo z izrazom "kulturna pokrajina". Karakteristikam tega prostora pa se podreja ne le avtohtono, ampak marsikje celo v ta prostor priseljeno prebivalstvo.

Ni naš namen, da bi na tem mestu obravnavali zelo širok problem teritorialnega vedenja in iz tega izhajajoča politična gibanja v okviru starih in novih regionalizmov, mikro-nacionalizmov in podobno. Poudariti bi želeli

le, da se tudi sodobne obmejne regije gradijo zlasti na starih temeljih skupnih kulturnih prostorov in na bolj ali manj ohranjenih medsebojnih, iz skupne historične tradicije izvirajočih vezi. Paradoksalno imajo zato danes največ možnosti medsebojne integracije in razvoja prav tista obmejna območja, ki so v ne preveč oddaljeni preteklosti doživljala pri politični delitvi največje travme zaradi razbitja enotnega upravnega, kulturnega in gospodarskega prostora. Na tej osnovi pa je možno ugotoviti ne le stopnjo kulturne, socialne in ekonomske integracije obmejnih regij, temveč je mogoče tudi zelo podrobno analizirati strukturo prekomejnih stikov, ki se prav dobro prilagajajo običajnim družbenim vedenjskim vzorcem, kakršne je odkrivala socialno-geografska raziskovalna metoda v okviru kategorij bivanja in življenja v skupnosti, dela, oskrbe, izobraževanja in preživljanja prostega časa.

Tako kot drugod ima zato tudi v Sloveniji geografija še veliko dela pri političnem, kulturnem in socialno-geografskem vrednotenju obmejnih prostorov, kar predstavlja za Slovenijo morda celo prioriteto raziskovalno področje, zlasti po osamosvojitvi. Odkrivati mehanizme delovanja prekomejnih transakcij pomeni poznati tisti skupni "background", na katerega se te transakcije sklicujejo, a tudi sodobne družbene in prostorske procese v obmejnih območjih. Šele na tej osnovi si je mogoče zamisliti skupne integracijske ali funkcionalne projekte za obmejne prostore ali njihove dele. Seveda je takemu razumevanju regionalnega razvoja v obmejnih prostorih podrejena tudi transformacija mednarodnih odnosov v smislu medsebojnega prilagajanja in približevanja ter decentralizacija notranjega političnega sistema. In kakor vse regionalno-politične transformacije, bo tudi ta povzročila vrsto novih konfliktov, ker se posamezne socialne grupe po eni strani identificirajo v manjših teritorialnih enotah, hkrati pa integrirajo v širše družbene sisteme medregionalnega, državnega in mednarodnega tipa, usklajevanje teh dveh potreb pa je vse prej kot preprosto.

Razvoj geografije obmcjnosti

Geografija se že tradicionalno ukvarja z mejami in prostorskimi okviri, saj sodi regionalizacija med njene pomembnejše naloge. Ker je meja

pomemben prostorski pojav, so geografi zato tudi regije v neposredni bližini meje začeli opredeljevati po tej njihovi temeljni značilnosti in jih v skladu s tem obravnavati kot "obmejne" ali celo "prekomejne" regije, kakor je zapazil že leta 1966 A.V.Perpillou: "nekatero meje predstavljajo geografsko oviro med dvema državama, okrog drugih pa se oblikujejo nove manjše teritorialne enote (regije) v okviru sosednjih držav" (Perpillou, 1966, str.478). Meja torej ni le pregrada, ampak predstavlja tudi stično črto, preko katere se odvijajo različne prekomejne izmenjave (Sanguin, 1983). Novejše politične in regionalno-razvojne tendence znotraj Evropskega sveta⁷ so tako pojmovanje meja še utrdile in sprožile celo serijo sicer dokaj raznorodnih raziskav v različnih obmejnih evropskih univerzitetnih središčih, še zlasti v Srednji Evropi⁸.

Leimgruber opaža, da tvorijo meje nekakšno "polje napetosti", ki ga vzdržujejo različna nesorazmerja med obmejnimi območji (Leimgruber, 1987). Prekomejni odnosi predstavljajo tako normalno reakcijo ljudi, ki teže k odpravljanju teh nesorazmerij, vprašanje pa je, ali bodo s svojo dejavnostjo nesorazmerja dejansko odpravili in če je za obmejna območja njihovo odpravljanje zares koristno. Strassoldo in Gubert pa, izhajajoč iz sistemske teorije, opozarjata na dejstvo, da je treba družbe pojmovati kot pretežno odprte sisteme, pri katerih dobivajo meje funkcijo filtriranja zunanjih vplivov (Strassoldo in Gubert, 1973). Stopnje filtriranja oziroma prepustnosti meja pa so seveda različne tako v času kot v prostoru in gredo od zaviranja prekomejnih izmenjav, preko usmerjanja prekomejnih, zlasti tranzitnih prometnih tokov, skozi večje ali manjše število točk (mejnih prehodov), do stimuliranja vsestranskih prekomejnih odnosov med obmejnimi prebivalstvom in oblikovanjem prave obmejne regije.

⁷ Primerjaj v tej zvezi zlasti prispevke V.Frhr. V. Malchusa na 1. in 2. evropskem simpoziju o obmejnih regijah v Strasbourgju leta 1972 in 1975 ter D. De Rougemont, 1972: *Aspects culturels de la coopération dans les régions frontalières. Confrontation européenne des régions frontalières. Document Concil de l'Europe, Strasbourg.*

⁸ Primerjaj B.Biucchi, G.Gaudard (eds.), 1981: *Régions frontalières - Grenzregion - Regioni di frontiera. Saint Saphorin, 1981; R.Strassoldo (ed), 1973: Confini e regioni. Trieste, 1973; R.Strassoldo in G. Delli Zotti (eds.), 1982: Cooperation and conflict in border areas. Milano.*

Kako torej opredeliti mejno regijo? Definirati ta prostor le kot "pokrajino, katere del je meja" (Prescott, 1987, str.159) ni dovolj. Prav tako ni dovolj, če obmejno regijo pojmujeemo le kot skupek dveh oddeljenih obmejnih območij (Guichonnet in Raffestin, 1974), ne da bi upoštevali njuno mednarodno-povezovalno dimenzijo. Jasno je, da obmejna regija ne more predstavljati docela homogene enote, saj prinaša že sam pojav meje osnovno diskontinuiteto v takem prostoru, ampak da gre iskati povezanost te regije predvsem v funkcionalnih odnosih med obmejnima območjema. Ti odnosi pa se mnogokrat razvijajo ravno zaradi obstoja nekaterih disparitet, zlasti ekonomske narave, a tudi nekaterih afinitet, zlasti kulturne narave, med enim in drugim obmejnima območjem. Obmejna regija je torej "regija" mnogo bolj po principu funkcionalnosti kakor pa po principu homogenosti. V tej zvezi se zato poraja problem same delimitacije obmejnih regij. Čeprav razni mednarodni akti ob sprejetju dvostranskih sporazumov o urejevanju prekomejnega pretoka blaga in oseb obseg takih obmejnih območij, za katera so predvidene posebne olajšave, večinoma določajo v širini kakih 10 ali 20 kilometrov od mejne črte, pa je dejanski obseg obmejne regije precej drugačen, saj vplivajo nanj najrazličnejši faktorji, od same administrativne strukture obmejnega območja do prometnih, demografskih, ekonomskih, a tudi kulturnih in historigičnih dejavnikov. Posebno značilno je, da drobne ekonomske izmenjave na področju oskrbe, dela in preživljanja prostega časa izhajajo bolj iz trenutnih neravnovesij v valutnem tečaju, različne stopnje inflacije in kupne moči obmejnega prebivalstva ter drugih podobnih motivov, kakor pa iz kake trajnejše predispozicije posameznih obmejnih območij za zadovoljevanje te ali one dejavnosti. Vse te prekomejne izmenjave so zato dokaj nestabilne in lahko vodijo kupce zdaj na eno zdaj na drugo stran meje. Povsem drugače pa je s kulturnimi in drugimi osnovnimi družbenimi stiki, ki izvirajo iz potrebe obmejnega prebivalstva po ohranjanju tradicionalnih vezi znotraj lastnega kulturnega okolja in se zato odlikujejo zlasti po svoji stabilnosti in trdoživosti tudi v primeru manj odprte meje. Manj množični, a pomembni so tudi drobni politični stiki v okviru lokalnih skupnosti na obeh straneh meje. Po začetnem obdobju utrjevanja se ti stiki praviloma drže neke ustaljene norme, niso pa nedovzetni do splošnih političnih

odnosov med sosednjima državama”.

Če je za obmejne prostore pomembno, da v njih odkrivamo oblike in dejavnike funkcionalne povezanosti, pa so ti prostori prav tako zanimivi za razumevanje delovanja ovir v prostoru. Nedvomno je mogoče meje interpretirati tudi kot bolj ali manj učinkovite ovire na raznih področjih, vključno z difuzijo inovacij in tehnologij, kapitala in migracijskih tokov. Efekt oviranja pa je odvisen predvsem od stopnje notranje povezanosti obmejnih območij. Kot hipotizira v novejšem članku skupina raziskovalcev tega vprašanja (Suarez-Villa, Giaoutzi in Stratigea, 1992), je mejna črta v najmanjši meri ovira socialne in kulturne izmenjave, katere ne more učinkovito zaustaviti niti v primeru izoliranega sožitja dveh zaprtih obmejnih območij. Obratno sorazmerni s stopnjo medsebojne povezanosti pa so medsebojni konflikti: bolj ko je obmejna regija integrirana, manjše so možnosti porajanja konfliktov.

Geografi so vse te probleme in procese pri proučevanju obmejnih regij odkrivali postopoma. Če se je klasična politična geografija v preteklosti ukvarjala zlasti z vprašanjem meja kot političnega limesa in s problemi trasiranja meja ter nastajajočih konfliktov okrog poteka mejne črte, je geografija, zlasti od začetka šestdesetih let dalje, postavila v ospredje svojega zanimanja raziskovanje procesov znotraj obmejnih območij in se tako od pretežno politično-strateških in politično-zgodovinskih preusmerila v širše, socialno in regionalno obarvane študije. Čeprav je že več avtorjev poskusilo podrobneje določiti nove naloge politične geografije na tem področju (Prescott, 1987; Rumley in Minghi, 1991), pa ostaja večina prispevkov na to temo v teoretičnem pogledu dokaj nedorečena ali vsaj močno heterogena. Zelo malo je zlasti komparativnih študij, ki bi pripomogle k odkrivanju in definiranju temeljnih procesov v obmejnih regijah.

* Primerjaj v tej zvezi prispevka E.Sussi, 1973: *L'emergenza della regione trans-frontaliera Alpe-Adria: Transazioni "pubbliche" tra Carinzia, Friuli-Venezia Giulia e Slovenia*, v: *Confini e regioni*, Trieste, str.135-46 ter G. Delli Zotti, 1982: *Transnational relations in a border region: the case of Friuli-Venetia Giulia*, v: *R.Strassoldo in G.Delli Zotti (eds.), Cooperation and conflict in border areas*, Milano, str.25-61.

Bolj ko so se raziskovalci poglobljali v analizo teh regij, bolj prepletena je postajala mreža dejavnikov, efektov in procesov, ki zaznamujejo strukturo in dinamiko razvoja obmejnih prostorov. Slednji nista le rezultat součinkovanja različnih faktorjev in elementov na kulturnem, ekonomskem in političnem področju na meddržavnem nivoju, ampak tudi v odnosu med lokalnimi skupnostmi in centralnimi aparati ter na nivoju samih izmenjav med obmejnimi lokalnimi skupnostmi (House, 1981). K takemu razumevanju razvoja obmejnih regij je nemalo pripomogel tudi razvoj politološkega pristopa pri interpretaciji mednarodnih odnosov ter odnosov na ravni center-periferija (Rokkan in Urwin, 1983; Gottman, 1980). V tem oziru je vse konkretnije prihajala do izraza vloga lokalnih oziroma regionalnih obmejnih skupnosti (med temi seveda zlasti etničnih in jezikovnih manjšin) pri vzdrževanju svojega avtohtonega naselitvenega ozemlja (kulturne pokrajine) ter pri vzpostavljanju prekomejnih stikov v primeru delitve tega ozemlja ob razmejitvi. In ker so pri identifikaciji lokalnih oziroma regionalnih skupnosti najbolj pomembni zlasti kulturni elementi, je razumljivo, da je v novejši literaturi močno prisotna kulturno-geografska interpretacija prostora in teritorialnosti ter sploh procesov v zvezi z etnično, jezikovno ali regionalno identifikacijo prebivalstva perifernih in obmejnih območij.

Če se sedaj povrnemo nekako k začetkom sodobne geografije obmejnosti, moramo vendarle poudariti pionirsko delo, ki ga je pri regionalnem in socialnem vrednotenju obmejnih območij opravila frankofonska "limološka" šola. Že leta 1956 je Rockefeller proučeval vpliv spreminjanja mejne linije na življenje malih mest v Alzaciji (Rockefort, 1956), leta 1959 je Daveau objavil disertacijo o obmejnih regijah v Juri (Daveau, 1959), Dorion pa je leta 1963 izdal poglobljeno monografsko raziskavo o mejah Quebeca (Dorion, 1963). Že kmalu zatem so se pričeli oglašati raziskovalci srednje-evropskih, pretežno nemško govorečih območij s Švico na čelu* in tako osnovali dobro razvit

* Primerjaj v tej zvezi prispevka E. Sussi, 1973: *L'emergenza della regione trans-frontaliera Alpe-Adria: Transazioni "pubbliche" tra Carinzia, Friuli-Venezia Giulia e Slovenia*, v: *Confini e regioni*, Trieste, str. 135-46 ter G. Delli Zotti, 1982: *Transnational relations in a border region: the case of Friuli-Venetia Julia*, v: *R. Strassoldo in G. Delli Zotti (eds.), Cooperation and conflict in border areas*, Milano, str. 25-61.

nemški funkcionalno-planski pristop k obravnavi obmejnih regij. Ta je nato, zlasti po zaslugi Von Malchusa in njegove skupine, našel tudi ustrezen operativni odmev v raznih medregionalnih telesih Evropske skupnosti in Evropskega sveta (AGEG, INTERREG). S tem se v bistvu historiat geografije obmejnosti konča, saj drugod po svetu dejansko ni bilo raziskovalne skupine, ki bi se kontinuirano ukvarjala s tem problemom. Upravičeno bi se lahko zato vprašali, ali je sploh smiselno, da v tako raznorodnih in nepovezanih poskusih opisovanja in razlaganja specifičnih primerov iz tako različnih zornih kotov vidimo obrise neke zaokrožene geografske panoge, ki naj bi imela jasno začrtan vsaj predmet, če že ne metodologijo njegove obravnave. Odgovor ni preprost; verjetno pa predstavljajo naraščajoča potreba po taki geografski panogi in nove oblike regionalne in interdisciplinarne sinteze, ki se pri proučevanju obmejnih prostorov ponujajo, že precejšnja vzpodbuda za razreševanje številnih odprtih vprašanj v tej zvezi. Precejšnja medsebojna povezanost raziskovalcev obmejne problematike v mednarodnem merilu bi že kazala v to smer.

Izkušnje in perspektive slovenske geografije pri proučevanju obmejnosti

Katero je torej mesto slovenske geografije obmejnosti oziroma slovenskih obmejnih regij v tem okviru? Če se omejimo le na povojno obdobje (pred tem časom pa geografsko zasnovanih obravnav obmejnih območij in obmejnih problemov tudi ni zaslediti), moramo sicer poudariti, da je bilo v času okrog mirovne konference ter takoj po učinkovitem uvajanju novih meja zelo veliko strokovnih odzivov na to temo, zlasti med slovenskimi znanstveniki, ne bi pa mogli vsem tem prispevkom pripisati kakega posebnega pomena pri oblikovanju osnov slovenske geografije obmejnosti. Vsekakor so se zlasti nekateri kasnejši članki dotaknili tudi učinkov nove razmejnitve na regionalno strukturo slovenskih obmejnih predelov⁷.

⁷ *Primerjaj zlasti A. Melik, 1958: Geografski problemi Slovenskega Primorja, Geografski vestnik 29-30, str. 67-81; S. Ilešič, Naša nova zapadna meja ter R. Savnik, Gorica in Goriško, v: Kongres geografa Jugoslavije I, Zagreb, 1950.*

Pač pa je uspelo geografsko celoviteje zajeti to vprašanje manj prizadetim avtorjem. Med temi izstopa pri nas verjetno premalo poznan angleški geograf Moodie, ki se je v revialnem tisku v tej zvezi prvič oglasil že leta 1943 (Moodie, 1943), nato pa znova leta 1950 (Moodie, 1950). Zlasti drugi članek predstavlja dejansko enega izmed prvih primerov "nove" geografije obmejnosti, saj so v njem problemsko prikazani efekti nove razmejitve na socialno in ekonomsko strukturo v celotnem italijansko-jugoslovanskem obmejnem območju. Zanimivo je, da je bil njegov pristop do te problematike v le pet let starejši monografiji (Moodie, 1945) še dokaj tradicionalen in ni presegal običajnih historično-političnih analitičnih okvirov. Podčrtati je treba tudi, da je bila v tem času nova italijansko-jugoslovanska meja nasploh tisto obmejno območje, o katerem se je v mednarodnih geografskih, a tudi drugih znanstvenih krogih največ pisalo.

Temu začetnemu, novi razmejitvi posvečenemu interesu geografske stroke je sledilo daljše obdobje, v katerem bi težko našli kakršenkoli izrazitejši namig na obmejne motive. Šele utrjevanje prekomejnih stikov v začetku sedemdesetih let je geografe ponovno vzpodbudilo k proučevanju prostorskih aspektov tega novega fenomena. Toda značilno se je to zanimanje ponovno pojavilo le okrog italijansko-jugoslovanske meje in zajelo zato le geografe teh dveh dežel. Omeniti velja v tem okviru Valussijev oris poteka in razvoja te meje (Valussi, 1972), ki pa ostaja slejkoprej pretežno deskriptiven. Podobno, pretežno informativno funkcijo ohranjajo tudi naslednja Valussijeva dela⁷, medtem ko so slovenski geografi po zaslugi novih konceptov, ki jih je v tem prostoru uveljavljal Klemenčič, že ujeli korak s časom in s prispevkom na mednarodni konferenci o problemih in perspektivah obmejnih regij v Gorici leta 1972 (Jeršič in Klemenčič, 1973) prvič poskusili aplicirati socialno-geografsko metodo pri proučevanju obmejnosti. Ta pristop je slovenske geografe vodil tudi kasneje, pomembno novost pa je predstavljalo v okviru tega koncepta ne le definiranje prostorsko relevantnih socialnih procesov v obmejnem prostoru,

⁷ G. Valussi, 1974: *La fonction internationale de la frontière italo-yougoslave*, v: *Cahiers de Géographie de Quebec*, 43, str. 61–82; G. Valussi, 1981: *Grenzen und Kulturlandschaft: Der Fall Friaul-Julisch Venetien*, v: *Regio Basiliensis*, 2–3, str. 202–16.

ampak tudi socialnih grup, ki so v te procese izraziteje vključene. Tako opredeljen model preoblikovanja obmejnih regij, ki je že v začetku sedemdesetih let načenjal dotlej slabo raziskano prostorsko obmejno funkcijo nacionalnih manjšin, je slovenski geografiji obmejnosti odprl novo plodno področje njene afirmacije v regionalnem in širšem okolju^{*}. Na tej osnovi so bila v kasnejšem obdobju v slovenski geografski literaturi poglobljena tudi nekatera dodatna vprašanja: transformacija in integracija manjšin v luči njihove obmejne funkcije v slovenskih obmejnih območjih^{**}; analiza splošnih in specifičnih dejavnikov odprtosti meje na primeru Slovenije^{***}; opravljenih pa je bilo že tudi nekaj poskusov tipiziranja

* *Primerjaj V.Klemenčič, 1974: Odprta meja med Jugoslavijo in Italijo in vloga manjšin, Teorija in praksa, 9-10; G.Valussi in V.Klemenčič, 1978: Il confine aperto fra Italia e Jugoslavia e il ruolo delle minoranze, v: G.Valussi (ed.), Minoranze a confronto, Udine.*

** *V.Klemenčič, 1979: Urbanizzazione spaziale e minoranze etniche nel Centro Europa, Atti della Conferenza internazionale sulle minoranze, vol.1, Trieste, str.59-70; V.Klemenčič, K.Šiškovič, 1978: Considerazioni per la valutazione dei problemi socioeconomici ed ambientali degli Sloveni in Italia, Atti del Simposio sui problemi socioeconomici e ambientali degli Sloveni in Italia, vol.1, Trieste, str.5-21; M.Bufon, 1990: Sviluppo etnico e regionale delle aree di confine: il caso degli Sloveni nel Friuli-Venezia Giulia, Quaderni SLORI, 111, Trieste.*

*** *V.Klemenčič, I.Piry, 1982: The elements of regional integration in border areas, v: R.Strassoldo in G.Delli Zotti (eds), Cooperation and Conflict in Border Areas, Milano, str.61-71; V.Klemenčič in M.Bufon, 1991: Geographic problems of frontier regions: the case of the Italo-Yugoslav border landscape, v: D.Rumley in J.V.Minghi (eds), The Geography of Border Landscapes, London, str.86-104; V.Klemenčič, 1981: Die Kulturlandschaft im nord-westlichen Grenzgebiet Jugoslawiens, Regio Basiliensis, 22, str.217-31; M.Pak, 1978: L'approvvigionamento nel territorio di frontiera, Atti del Simposio sui problemi socioeconomici e ambientali degli Sloveni in Italia, vol.1, Trieste, str.137-49; A.Gosar, V.Klemenčič, R.Kočevar, M.Pak, M.Žagar, 1973: Einfluss des Tourism and Borders, Proceeding of the Meeting of the IGU Working Group, Ljubljana; L.Olas, 1976: Dvolastništvo - dejavnik v razvoju Prekmurja kot obmejne regije, Geografski vestnik, 48, str.151-55.*

slovenskih obmejnih območij ter njihove komparacije s sorodnimi evropskimi regijami^{*}.

Iz opravljenega pregleda je razvidno, da je v slovenski geografiji obmejnosti zaznati vrsto svetlih, a tudi temnejših točk. Na eni strani gre poudariti hitro in uspešno vključevanje v sodobne raziskovalne tokove na tem področju po zaslugi svojevrstne sinteze med socialno-geografskimi raziskovalnimi metodami definiranja prostorskih procesov znotraj obmejnih območij ter nekaterimi kulturno-geografskimi elementi identifikacije etničnih manjšin kot objekta in subjekta teh procesov ter njihove obmejne funkcije. Ta pristop je nedvomno prispeval k celovitejšemu poznavanju transformacij in karakteristik odprtih, z manjšinami poseljenih obmejnih območij, kar je pomembno ne le za Slovenijo, ampak tudi sicer, saj predstavljajo taka obmejna območja večino ali vsaj velik del evropskih obmejnih regij. Po drugi strani pa je privilegiranje takega, v bistvu funkcionalnega pristopa do proučevanja obmejnosti zanemarilo preostala obmejna območja, kjer so funkcijske interakcije manj izrazite. To nesorazmerje se zelo jasno kaže že v opravljenem pregledu literature, pri katerem je močno prisotno sedanje slovensko-italijansko obmejno območje, medtem ko skorajda ni zaznati obstoja preostalih, po tej logiki manj izrazitih obmejnih regij. Prav tako se komparacija obmejnih območij pravzaprav ustavlja pri primerjanju funkcionalne odprtosti meje oziroma njene tranzitnosti, ne spušča pa se v dejansko analizo prostorskih in družbenih razlik med slovenskimi obmejnimi območji. Docela odsotno je tudi politično, kulturno ali socialno geografsko proučevanje notranjih, administrativnih meja ter historično relevantnih nekdanjih mej na slovenskem ozemlju, saj take meje velikokrat odločilno vplivajo k oblikovanju relativno konsolidiranih lokalnih ali regionalnih skupnosti ter njihovemu teritorialnemu vedenju. Nenazadnje bi tudi boljše poznavanje prostorskih problemov ob nekdanjih medrepubliških mejah v marsičem pripomoglo k odpravljanju raznih konfliktov in odprtih vprašanj ob sedanjih slovensko-hrvaški meji.

* V.Klemenčič, 1976: *The open border and border regions as a new regional-geographic phenomenon*. *Regionalna geografija*, Moskva, str.146-49;
V.Klemenčič, 1987: *Državna meja na območju SR Slovenije in obmejna območja kot nov geografski fenomen*, *Razprave in gradivo*, 20, str.57-79.

Skratka, problemov in nalog je za slovensko geografijo obmejnosti dovolj. Upati je le, da bo našla dovolj interesa in svežih moči za nadaljnji razvoj tega raziskovalnega področja, ki ni pomembno le za slovensko geografijo, saj lahko kar polovico slovenskega ozemlja opredeljujemo kot obmejno regijo, ampak tudi za slovensko mednarodno integracijo in njen usklajen notranji razvoj.

LITERATURA

- Daveau, S., 1959: *Les régions frontalières de la Montagne jurassienne*, Trevoix, Ain.
- Dorion, H., 1963: *La frontière Québec-Terraneuve*, Québec.
- Gottman, J. (ed.), 1980: *Centre and Periphery*, London.
- Guichonnet, P., Raffestin, C., 1974: *Géographie des frontières*, Paris.
- House, J.W., 1981: *Frontier studies: an applied approach*, v: A.D.
- Burnett in P.J.Taylor (eds), *Political Studies from Spatial Perspectives*, New York, str.291-312.
- Jeršič, M., Klemenčič, V., 1973: *Topical problems of open boundaries: the case of Slovenia*, v: *Confini e regioni*, Trieste, str.123-34.
- Leimgruber, W., 1987: *Il confine e la gente*, Varese.
- Moodie, A.E., 1950: *Some new boundary problems in the Julian March*, *Transactions*, 16, str.83-93.
- Moodie, A.E., 1945: *The Italo-Yugoslav boundary: a study in political geography*, London.
- Moodie, A.E., 1943: *The Italo-Yugoslav boundary*, *The Geographical Journal*, vol.101, n.2, str.49-65.
- Perpillon, A.V., 1966: *Human Geography*, London.
- Prescott, J.R.V., 1987: *Political Frontiers and Boundaries*, London.
- Rocheftort, M., 1956: *Rôle perturbateur des frontières sur le réseau des petites villes en Alsace*, *Bulletin de la Association Géographique Française*, str.10-20.
- Rokkan, S., Urwin, D.W., 1983: *Economy, Identity, Territory*, London.
- Rumley, D., Minghi, J.V., 1991: *The border landscape concept*, v: D.Rumley,

J. V. Minghi (eds), The Geography of Border Landscapes, London, str. 15-31.

Sanguin, A. L., L'architecture spatiale des frontières politiques: quelques réflexions théorétiques à propos de l'exemple suisse, Regio Basiliensis, 24, str. 1-10.

Strassoldo, R., Gubert, R., 1973: The boundary - an overview of its current theoretical status, v: Confini e regioni, Trieste, str. 29-57.

Suarez-Villa, L., Giaoutzi, M., Stratigea, A., 1992: Territorial and border barriers in information and communication networks: a conceptual exploration, TEGS, vol. 83, n. 2, str. 93-105.

Valussi, G., 1972: Il confine nordorientale d'Italia, Trieste.

GEOGRAPHY OF BORDERNESS: YES OR NO?

SUMMARY

The article deals with some basic elements and problems concerning the geographical concept of 'borderness' in the framework of some recent theoretical and methodological trends in approaching border landscapes with particular emphasis on the Slovene experience.

In part one, the author is providing an attempt to give a 'modern' theoretical basis for the problem of definition and explanation of the border issue. Particularly the methodology deriving from the cultural aspects of the study of the qualities of border regions opens up new dimensions: we are no longer concerned merely with a strategic political line or intermediate transactional zone in the pure economic or functional sense, but rather with something more. In discussing the cultural elements of integration and transformation of border regions, in general it is necessary to speak of the increased role of local or regional communities in the regional development of the territory of residence. While cultural factors become thus increasingly decisive for the development of a given region, the role of the cultural landscape in the territorial identification of a local community also come to the fore. With respect to this the study of border regions undoubtedly brings additional aspects to bear on the standard theory of the center-periphery relation, while opening up a range of new problems which are becoming increasingly more

topical in today's world, as we try to enhance mutual understanding in the culturally rich and diverse European space. The geography of borderlands in its social, cultural and political aspects is thus assuming an important role in the process of 'humanization' of the traditional geographical approach to borders and border conflicts resolution. More importance than in the past is given to the study of a great variety of micro-transactions in the field, supported by the border population. These micro-transactions represent the result of the spatial mobility of the border population while satisfying its daily needs regarding some basic functional categories, i.e. supply, work, free time or even education. But they are also the result of the activity of the border population in maintaining the traditional cultural links which very often roots in the relatively stable period preceding the appearance of the current political border. The stability of these cultural links contrasts sharply with the lability of the political partition. The border population is thus trying to reproduce the traditional territory in which it used to live even in a changed international political framework. Paradoxically, we can notice that the greater were the problems in the political partition of a homogeneous administrative, cultural and economical region, the greater is the probability for such a divided region to develop into an integrated 'border region'.

What is then a 'border region'? And what has been the geographical experience in studying such a region? This is the theme of part two of the article. To define a border region merely as a 'landscape of which the border is a part' (Prescott, 1987, pg.159) seems not to be enough. Nor is a border region just a compilation of two distinctive border landscapes where no consideration is given to their trans-boundary relations. Clearly, border regions do not represent a completely homogeneous region, given the presence of a political border which represents the main factor of discontinuity in such a landscape, but they are regions primarily considering the existence and the dimension of different functional relations inside them. And these relations are generally the consequence of the existence of some basic economical disparities and some basic cultural affinities among the two border areas. While the lability of the economical relations, due to their changeable nature in terms of different inflation rates, different currency exchange rates or similar disparities among the border areas, moves the flow of border population seeking benefits in satisfying some functional categories and needs one day to one part and another day to the other part of the border, the

stability of cultural and social transactions makes transboundary relations possible even in a situation of less open boundary. Border regions provide also the reachest context to study barriers and barrier networks. These networks are typical of border or frontier regions, and the diseconomies they introduce are an important obstacle to development, to international cooperation, and to diffusion of knowledge and information. Border-region barrier networks promote the fragmentation of market areas, along with a duplication of services, resulting in contiguity diseconomies that reduce efficiency and development potential.

Geographers have faced these and other problems differently and gradually. Few real researching streams have appeared. Among them very important has been the Franco-Canadian 'limologie' approach that has been developed as early as in the fifties. In the next period the German functional-planning approach come to the fore, particularely in some Central European regions and in Switzerland. This kind of interpretation and solution of border problems has been then adopted also by some interregional bodies within the CE and the EC. But in fact geographical approaches in studying borderlands have been as different as numerous are border regions. One could ask himself if such a variety of methodologies and theoretical backgrounds in dealing with a single geographical problem could still be related to just one discipline or even a single discipline branch as geography of border landscapes would like to be.

In part three of his article, the author presents the experience and some current problems of the Slovene geography of borderlands. Borders and border-making processes have occupied different Slovene students very seriously soon after the Second World War. Nevertheless, only few of the works of the period could be really acknowledged as beginners of a new, regionally or socially founded approach in researching borders and border regions. A particular mention must be done for the British geographer Moodie, who as soon as in the 1950 wrote a very good article on the geographical effects of boundary-making in what he called the Julian March. Only twenty years later geographers have opened again the same researching area in a basically changed border region: where only negative effects of political partition were detected, there have developed now new opportunities in transboundary relations. While the Italian geographical approach remains substantially more descriptive, the Slovene geographers with Klemenčič and his group find new researching fields in the application of the social geographical investigation methodology within borderlands and in the definition of the spatial

role of the border social and cultural groups, particularly regarding ethnic and national minorities and other regional communities. In fact, definition of the spatial functional activities and, consequently, of the spatial function of the groups which are involved in such activities, may be considered as the main contribution of the Slovene geography to the study of borderlands. Naturally, much remain to be done in this framework. First of all, to reconsider the territorial behaviour of regional or local communities within borderlands and their cultural and historical identity; to extend investigations not only to the functionally more integrated border regions but also to the other, less permeable borderlands, and to the causes of their different regional situation, including the new southern border region between Slovenia and Croatia; and, finally, to reconsider the role of Slovenia as a border region in its entirety on one hand, and the effect of its border function to the regional development of its administrative units on the other hand. So: geography of border landscapes - yes or not?